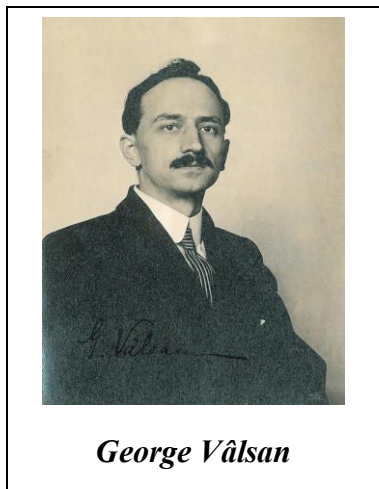

150 de ani de la nașterea lui Emmanuel de Martonne (1873 – 1955)

Se împlinesc zilele aceastea 150 de ani de la nașterea marelui geograf francez Emmanuel de Martonne, figură proeminentă a geografiei universale, care a deținut un rol cu totul excepțional în destinul geografiei românești și chiar al României însăși din perspectivă geopolitică.

George Vâlsan

Fondatorul școlii românești de geografie din cadrul Universității din Cluj (în prezent Universitatea Babeș-Bolyai) este incontestabil profesorul **George Vâlsan**, personalitate de seamă în istoria geografiei moderne românești. La începutul secolului al XX -lea, Vâlsan studiasse la București (sub îndrumarea profesorului Simion Mehedinți), apoi (1912) la Berlin (unde a avut profesori faimoși precum Albrecht Penck, Felix von Luschan ș.a.), iar în 1913, la Paris. La Universitatea Sorbona din Paris l-a avut profesor și mentor pe eminentul geograf francez *Emmanuel de Martonne*.

În 1919, la scurt timp după Marea Unire, lui Vâlsan i se încredințase misiunea organizării învățământului geografic superior la Universitatea din Cluj abia înființată.

În 23 noiembrie 1919, Vâlsan a deschis cursurile secției de geografie a Facultății de Științe cu celebrul discurs inaugural *Conștiință Națională și Geografie*.

În anul 1920 a înființat *Institutul de Geografie din Cluj* și a devenit membru al Academiei Române.

Emmanuel de Martonne avea să joace, la rândul său, un rol cu totul deosebit în progresul cunoașterii geografice în România și, implicit, la afirmarea școlii de geografie din Cluj. Practic, destinul geografiei clujene de după 1919 a fost semnificativ marcat nu numai de rolul decisiv și de autoritatea științifică a lui George Vâlsan, ci și de sprijinul consistent și prietenia oferite cu generozitate de marele geograf francez.

Emmanuel de Martonne (1873-1955) a fost frecvent catalogat drept unul dintre cei mai renumiți geografi ai tuturor timpurilor sau măcar, cu siguranță, cel mai influent geograf din perioada interbelică. Fără doar și poate, după dispariția lui Paul Vidal de la Blache în anul 1918, a devenit “patronul” geografiei franceze pentru aproape o jumătate de secol (G. Hallair, 2007).

Louis Eugène Emmanuel de Martonne s-a născut la 1 aprilie 1873 la Chabris, în departamentul Indre (Normandia), situat între Valea Loarei și partea nordică a Masivului Central Francez.

Începând cu anul 1892 urmează secția de Litere a Școlii Normale Superioare de la Paris. În anul 1895 a obținut diploma în Istorie-Geografie,

În anul 1899, la numai de 26 de ani, a fost numit profesor la Facultatea de Litere a Universității din Rennes, calitate în care a contribuit semnificativ la emanciparea geografiei moderne în mediul academic francez.

În anul 1905 a fost numit profesor la Universitatea din Lyon, unde a elaborat prima variantă a faimosului tratat de Geografie fizică (*Traité de Géographie physique*), publicat în 1909 care, ulterior, avea să se impună ca manual de bază și îndreptar al majorității studenților și iubitorilor de geografie din multe țări ale lumii.

Emmanuel de Martonne

În anul 1909 este chemat la Sorbona pentru a predă geografia fizică, alături de mentorul său Paul Vidal de la Blache care predă cursul de geografie umană.

În 1920 de Martonne înființează *Asociația Geografilor Francezi* și *Comitetul Național Francez de Geografie*, iar în 1923, a reușit să împlinească o mai veche aspirație: înființarea *Institutului de Geografie din Paris*, conceput într-o manieră modernă axată pe cercetarea multidisciplinară.

A fost ales, în anul 1931, secretarul general al *Uniunii Internaționale de Geografie* (U.I.G.), iar la congresul acesteia, desfășurat la Amsterdam în anul 1938, a fost ales chiar președintele acestei organizații.

Recunoașterea supremă a autorității științifice și morale a lui Emmanuel de Martonne s-a produs în anul 1942 când a fost ales membru al Academiei de Științe, forul suprem al științei franceze. Universitatea din Cambridge, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj și Universitatea din Iași i-au conferit, fiecare, titlul de *Doctor Honoris Causa*.

S-a stins în anul 1955, la 82 de ani, în urma unui accident de automobil.

Emmanuel de Martonne a început să viziteze Vechiul Regat al României încă din 1897 (la invitația prietenului său, criticul și istoricul literar Pompiliu Eliade). După aceea, ani la rând, efectuate ample studii de teren, extinse chiar și la sud de Dunăre, iar în zona de creastă a Carpaților Românești incursiunile sale temerare îl purtau, adeseori, dincolo de frontiera cu Imperiul Austro-Ungar.

A publicat peste 60 de lucrări științifice de mare însemnătate pentru cunoașterea geografică a României, printre care și două teze de doctorat: *La Valachie* (1902), a doua sa teză de doctorat în Litere, dedicată studierii răspândirii populației între Carpați și Dunăre, respectiv *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates Meridionales)* (1907), teză de doctorat în Științe și, practic, prima lucrare de amploare cu privire la evoluția și morfologia Carpaților Meridionali. Până atunci, cunoștințele despre Carpații Românești erau extrem de sumare. Practic, o treime din întreaga sa operă științifică se referea la România pe care el, însuși, o numea a doua sa patrie, a cărei limbă o învățase îndeosebi de la țăranii și ciobanii întâlniți în numeroasele sale peregrinări în Carpați.

Cert este și faptul că, în timpul expedițiilor sale în aria carpatică înaltă, într-un mediu natural mult mai greu accesibil decât în prezent, de Martonne constatare „pretutindeni că ea [frontiera, *n.n.*] separa populații vorbind aceeași limbă, având aceeași origine” (Martonne, Emm. de (1921).

Fiind un cunoscător avizat al problemelor Europei Centrale, după încheierea Primului Război Mondial, în anul 1919, de Martonne fusese cooptat drept membru expert al *Comitetului Internațional pentru stabilirea frontierelor* și, în această calitate, a participat la Conferința de Pace de la Paris consacrată stabilirii noilor frontiere de stat ale României și Poloniei. Trasarea frontierelor s-a fundamentat pe analiza riguroasă a structurii etnice a populației (documentată statistic și în teren), a considerentelor de ordin geografic și economic (relief, ape, accesibilitate, dispunerea infrastructurii de transport ș.a.) în sensul ca, acestea din urmă, să satisfacă *principiul viabilității frontierelor*. Aplicarea acestor criterii la realitatea terenului a impus extinderea frontierei estice a Poloniei, respectiv a celei vestice a României, cu mai mulți kilometri în favoarea acestor țări (față de propunerile inițiale sovietice, respectiv ungare), astfel încât principalele căi de comunicații să nu se întretaie de mai multe ori cu frontierele (de exemplu, în cazul României, calea ferată Timișoara-Arad-Oradea-Satu Mare).

Emmanuel de Martonne a sosit întâia oară la Cluj în anul 1921 la invitația prietenului său, eminentul savant Emil Racoviță, fondatorul biospeologiei. Desigur, exista strategia firească a universității de atragere la Cluj a celor mai scilicitoare minți ale elitei științifice occidentale.

A receptat Clujul drept un veritabil “Strasbourg românesc”, iar în Vâlsan, pentru care avea o prețuire aparte încă din vremea în care îi fusese student la Paris, a găsit un colaborator extrem de capabil și deschis.

În timpul vizitelor sale repetate la Cluj și în România (ultima în 1937), de Martonne susținea captivante prelegeri academice și conferințe, mult apreciate de auditoriul numeros alcătuit din studenți, profesori și alți intelectuali de cele mai diverse formații.

A sprijinit pentru studii în Franța mai mulți bursieri români și a sporit zestrea Institutului prin donații consistente de materiale științifice.

În vara și toamna anului 1921, după ce predase la Cluj un semestru, a inițiat faimoasele “excursii geografice interuniversitare” în diferite regiuni ale României; în total, trei campanii, veritabile “expediții” de documentare științifică, însumând peste 3500 de km parcurși în Munții Apuseni, apoi în “Alpii Transilvaniei” și Munții Banatului până la Dunăre și, finalmente, Munții Rodnei, Alpii Bucovinei, Basarabia, Colinele Moldave și Dobrogea septentrională (pentru detalii privind faimoasele excursii accesați : <https://miralta-edito.wixsite.com/centenaireexposition>).

Rezultatele științifice ale campaniei de excursii interuniversitare au fost publicate de Emmanuel de Martonne în *Lucrările Institutului de Geografie*, volumul I (1922, apărut în 1924), într-un amplu articol, redactat în limba franceză, intitulat *Excursions géographiques de l'Institut de Géographie de l'Université de Cluj en 1921. Résultats scientifiques*, pp. 45-211, tradus în rezumat, în limba română, în același volum (pp. 215-295).

În semn de înaltă prețuire și recunoștință a meritelor deosebite în dezvoltarea geografiei clujene, în anul 1930, cu ocazia sărbătoririi centenarului Universității “Regele Ferdinand I” (cum se numea universitatea noastră până în anul 1927), lui Emanuel de Martonne i-a fost decernat titlul de *Doctor Honoris Causa*.

În 1937, cu ocazia ultimei sale vizite în România, i-a fost conferită, din partea Academiei Române, o importantă decorație pentru meritele excepționale în susținerea cauzei românești și pentru valoroasele contribuții științifice referitoare la țara noastră.

În consecință, contribuția științifică a lui Emmanuel de Martonne la dezvoltarea învățământului geografic din Cluj și impactul prezenței sale asupra mediului academic din Cluj au fost atât de convingătoare încât acesta este considerat în prezent a fi un adevărat *părinte spiritual* al școlii de geografie din Cluj.

Geografii clujeni au păstrat mereu vii memoria și recunoștința pentru Emmanuel de Martonne. De-a lungul timpului s-a înțeles pe deplin rolul său determinant asupra geografiei clujene la începuturile sale. Deci, în mod absolut firesc, Emmanuel de Martonne este în prezent considerat a fi, alături de fondatorul George Vâlsan, un veritabil *părinte spiritual* al geografiei clujene și, oarecum, un cofondator al acesteia.

Iată de ce, la 150 de ani de la nașterea lui Emmanuel de Martonne, geografii clujeni se înclină cu recunoștință în fața muncii sale științifice, a devotamentului și pildelor sale de viață pe care le-a oferit cu generozitate. Desigur, recunoștința implică respect și, deopotrivă, păstrarea memoriei sale.

În acest sens, la Facultatea de Geografie din Cluj există, de multe decenii deja, sala de curs care poartă numele *Emmanuel de Martonne* (redecorată în anul 2019). În decursul timpului au fost publicate numeroase lucrări care evocă personalitatea și realizările savantului francez.

În anul 2019, pe 4 octombrie, cu ocazia celebrării centenarului Universității “Regele Ferdinand I” din Cluj și a Institutului de Geografie, în contextul Conferinței Centenare *Geografia Napocensis 100*, în semn de cinstire a contribuției excepționale lui Emmanuel de Martonne la cauza românismului și a geografiei românești, în fața clădirii Facultății de Geografie din Cluj a fost dezvelit un bust din bronz înfățișându-l pe marele geograf francez.

La evenimentul respectiv, desfășurat în prezența unui public numeros, a participat și Dl. Frederic Beaumont din partea Ambasadei Republicii Franceze în România. Lucrarea a fost

realizată de către artistul plastic Ionel Iștoc de la Universitatea de Arhitectură și Urbanism “Ion Mincu”, București.

Statuia lui Emmanuel de Martonne se află la mică distanță de cele ale prietenilor săi – biologul Emil Racoviță și zoologul Rene Jeannel și, împreună, formează un triunghi al spațiului universitar clujean și totodată un reper al memoriei academice în spațiu și timp.

Prof. dr. D. Petrea

Bibliografie selectivă

- Hallair, Gaëlle (2007), *Le géographe Emmanuel de Martonne et l'Europe centrale*, UMR PRODIG, UMR Géographie-cités, Grafigéo. Mémoires et documents.
- Martonne, Emm. de (1921), *Cuvântare la banchetul oferit de Societatea Regală Română de Geografie în cinstea sa la 7 iunie 1921*, Buletinul Societății Regale Române de Geografie, XL, București (1922), pp. 460-462.
- Martonne, E. de (1922), *Un semestre d'Enseignement Géographique à l'Université de Cluj*, Revue Internationale de L'Enseignement, Société de l'enseignement supérieur, Paris.
- Martonne, E. de (1924), *Excursions géographiques de l'Institut de Géographie de l'Université de Cluj. Résultats scientifiques*. Première excursion : Le massif du Bihor, Lucr. Inst. Geogr. Univ. Cluj (1922-1924), 1.
- Martonne, E. de (1981), *Lucrări geografice despre România*, Vol. I (sub îngrijirea lui V. Tufescu, Gh. Niculescu, Ș. Dragomirescu), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Martonne, E. de (1985), *Lucrări geografice despre România*, Vol. II (sub îngrijirea lui V. Tufescu, Gh. Niculescu, Ș. Dragomirescu), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Neagoe, S. (1980), *Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței)*, Editura Dacia, Cluj Napoca, vol. I-II.
- Păcurar, A. Al. (2019), *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj. 1922-1947 / Travaux de l'Institut de Géographie de l'Université de Cluj (Roumanie). 1922-1947*, Editura Argonaut, Cluj Napoca.
- Petrea, D., (2019), *Școala clujeană de geografie*, în vol. *Tradiție și Excelență-Școlile academice/de știință la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1581-1872-1919-prezent)*, coordinator, Daniel David, Institutul Star UBB, pp. 182-190.
- Petrea, D., Cocean, P. (2019), *Institutul de Geografie al Universității Regele Ferdinand I (1919-1947) - O instituție, o școală, un for academic*, Editura Presa Universitară Clujeană.
- Pop, Gr., P. (1999), *Geografia umană la Universitatea din Cluj în perioada 1919-1947*, în *Istoria Transilvaniei, Vol. II (1867-1947)*, coordonator A. Drăgoescu, Editura “George Barițiu”, Cluj Napoca.
- Pop, Gr., P. (2007), *Școala geografică clujeană – 1919-2007*, Presa Universitară Clujeană.
- Vâlsan, G. (1922), *Învățământul geografic la Universitatea din Cluj*, Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, Vol. I., Tipografia “Cultura Națională”, București.
- Vâlsan, G. (1924), *Prefață*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj* / “Travaux de l'Institut de Géographie de l'Université de Cluj (Roumanie), vol. I., 1922, Tipografia Cultura Națională, București.